

Зайцева М. О.
Харківський національний університет
“Юридична академія України імені Я. Мудрого”

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ У ТЕКСТАХ НА ВІЙСЬКОВУ ТЕМАТИКУ

Стаття присвячена деяким проблемам перекладу термінів у текстах на військову тематику. Військово-технічні терміни мають максимальне смислове навантаження і складають більшу частину військової лексики, тому правильний переклад військових матеріалів залежить значною мірою від правильного перекладу термінів.

Ключові слова: термін, військова лексика, смислове навантаження.

Питання галузевого перекладу взагалі та військового перекладу зокрема постійно знаходяться у центрі уваги фахівців з перекладу [6; 5; 7], але не зважаючи на те, що загальні підходи до вирішення цієї проблеми досить добре вивчені, особливості перекладу конкретного жанру або конкретної групи текстів наразі залишаються поза сферою інтересів дослідників, тобто є недостатньо вивченими. Тим не менш вивчення структурних та лінгвістичних особливостей військових текстів в аспекті перекладу є особливо актуальним на цьому етапі розвитку армії та ВВ МВС України. Це пояснюється певною низкою факторів:

По-перше, широке міжнародне співробітництво у військовій сфері вимагає відповідних знань структури та особливостей міжнародної документації.

По-друге, за цим напрямком бракує літератури, довідників, та словників для подолання цієї проблеми.

По-третє, інтеграція України у Європейський союз, НАТО та участь у миротворчих операціях ООН потребує стандартизації у сфері бойових документів, які мають забезпечувати згуртовану роботу між військовими контингентами з різних країн.

Отже, актуальність теми є очевидною.

Мета роботи – дослідити лексичні особливості перекладу військових текстів. Досягнення окресленої мети потребує розв’язання певних завдань:

1. Окреслити дискусійні питання щодо лексичних особливостей перекладу військових текстів.

2. Визначити основні лінгвостилістичні елементи військово-публіцистичних текстів та їх типові особливості.

3. З’ясувати основні принципи та особливості перекладу військових текстів на сучасному етапі.

Матеріалом дослідження слугували учбові посібники, а також Інтернет сайти офіційних військових установ Великобританії, Канади та США.

Предмет дослідження – лексичне наповнення військово-публіцистичних текстів.

Об’єкт дослідження – особливості перекладу лексичних одиниць у текстах на військову тематику.

Переклад як один із видів мовної діяльності передбачає адекватну і повноцінну передачу думок, висловлених однією мовою, засобами іншої мови. Адекватний і повноцінний переклад обумовлює правильну, точну і повну передачу особливостей

змісту оригіналу та його мовної форми з урахуванням всіх особливостей структури, стилю, лексики і граматики, в поєднанні з бездоганною правильністю мови, якою відбувається переклад [9]. З точки зору функціональної та комунікативної спрямованості прийнято розрізняти три види перекладу: художній, суспільно-політичний та спеціальний. Військовий переклад є одним з видів спеціального перекладу з яскраво вираженою комунікативної функцією. Відмінною рисою військового перекладу є термінологічність і гранично точне, чітке викладення матеріалу при відсутності образно-емоціональних засобів.

До військових текстів в широкому сенсі цього слова, з котрими доводиться мати справу перекладачу-референту, зазвичай відносять військово-художні матеріали, військово-публіцистичні і військово-політичні матеріали, військово-наукові та військово-технічні матеріали, акти військового управління (різні військові документи) [9, с. 10]. До власне військових матеріалів прийнято відносити науково-технічні матеріали та акти управління, пов'язані з життям і діяльністю військ та військових установ. Військово-мистецька література, військова публіцистика і військово-політичні матеріали є військовими лише за своєю цілеспрямованістю й тематикою і в основному мають такі риси, які взагалі мають всі суспільно-політичні, публіцистичні і художні тексти.

Усі військові матеріали відрізняються від будь-яких інших матеріалів насиченістю спеціальної військової лексики, широким використанням військової та науково-технічної термінології, наявністю певної кількості змінно-стійких і стійких словосполучень, характерних тільки для військової сфери спілкування, великою кількістю військової номенклатури та спеціальних скорочень і умовних позначень, що використовуються тільки у військових матеріалах, а з точки зору синтаксису широким використанням еліптичних (особливо у військовій документації) і клішованих конструкцій, бідністю дієслівних форм, стислою формою висловлювання. Все це пов'язано з певним функціональним навантаженням, яке характеризує військову сферу спілкування: стислість, чіткість і конкретність формулювань, точність і ясність викладу, що забезпечує логічну послідовність викладу, бутність побудови, чітке відмежування однієї думки від іншої, легкість сприйняття переданої інформації.

Основні принципи, способи, прийоми та методи перекладу взагалі і спеціального перекладу зокрема притаманні й військовому перекладу. Однак, у силу іншої комунікативно-функціональної спрямованості цьому виду перекладу притаманні спеціальні риси, пов'язані з особливостями стилю, лексики та граматики мови військових матеріалів.

У військовому перекладі дуже велике значення має точність перекладу, оскільки перекладений матеріал може слугувати основою для прийняття важливих рішень, проведення військових операцій і т.і. Тому адекватність перекладу військових матеріалів передбачає не тільки точну передачу змісту матеріалу, але й ретельну передачу його структурної форми, послідовності викладу та низку інших факторів, які можуть вважатися непотрібними, формальними, але мають велике значення для військового фахівця. Наприклад, в бойових документах порядок пунктів і підпунктів, їх позначення (арабськими цифрами та літерами латинського алфавіту), точність передачі дат і часу, координат, географічних назв, нумерація і найменування частин і підрозділів та інші дані.

Перейдемо до розгляду стилістичних і лексико-граматичних особливостей перекладу військових текстів.

Однією з важливих проблем досягнення адекватності перекладу є передача стилю оригіналу. Стилiстичний аспект перекладу полягає у правильному виборі лексико-граматичних засобів відповідно до загальної функціонально-комунікативної спрямованості оригіналу з урахуванням існуючих літературних норм мови, якою виконується переклад.

Стиль військових матеріалів не є однорідним. У військових текстах існують дві тенденції викладення матеріалу: або сухою офіційно-канцелярською мовою з використанням громіздких, часто архаїчних зворотів і конструкцій, або простою, розмовною навіть фамільярною мовою.

Остання тенденція спостерігається в основному у військових і військово-технічних матеріалах, розрахованих на рядовий та унтер офіцерський склад строкової служби. Ця тенденція пов'язана в першу чергу з прагненням зробити сухі офіційні статутні матеріали і важкі технічні тексти більш доступними для основної маси військовослужбовців. Через це багато військово-публіцистичних текстів мають пояснюючі ілюстрації, таблиці, схеми та діаграми, що допомагають довести до читача суть питання, що викладається. У всіх випадках перекладач повинен прагнути передати матеріал оригіналу, використовуючи український військовий стиль викладення відповідних матеріалів, нейтралізуючи українською мовою наявну в оригіналі зайву образність і жаргонні елементи, тому що вони не є притаманними українським військовим матеріалам [4]. Стиль передачі українською мовою повинен відповідати нормам "військової" мови, прийнятим для відповідного виду документів.

Військову лексику прийнято поділяти на три основні групи: військову термінологію, що позначає поняття, які пов'язані безпосередньо з військовою справою, збройними силами, способами ведення збройної боротьби і т. і.; військово-технічну термінологію, яка включає науково-технічні терміни; емоційно-забарвлену військову лексику (сленг), яка часто вживається в основному в усній розмовній мові військовослужбовців. Правильний переклад військових матеріалів залежить значною мірою від правильного перекладу термінів, тому що більшою частиною військової лексики є військові та військово-технічні терміни, що мають максимальне смислове навантаження.

Слід відмітити, що склад сучасної військової та військово-технічної термінології не є постійним. Він безперервно змінюється за рахунок випадання певних слів, зміни значень, поповнення новими термінами, наприклад, у зв'язку з реорганізацією деяких видів збройних сил, появою і розвитку нових зразків озброєння та бойової техніки, розробкою нових методів ведення війни і т. і.

Створення військових термінів відбувається звичайними, характерним для англійської мови способами словотворення: морфологічними, що включають афіксацію (*maneuverability, missileer, rocketeer, analyst, rotary*), словоскладання (*warhead, countdown, target-seeking, hard-fought, nuclearpowered*), конверсію (*to mortar, to officer*), аббревіацію (*copter, chute, radar, FEBA, ROAD*); лексико-семантичними, які дають зрозуміти перенесення значення (*Diesel* – прізвище винахідника і назва типу двигунів внутрішнього згоряння, *Pentagon* – назва будівлі міністерства оборони США, міністерство оборони США, американська воячина), зміна значення (*acquisition*

значило тільки придбання, а тепер означає виявлення цілей), розширення значення (*to land* - означало висаджуватися на берег; приземлятися, а тепер здійснювати посадку на будь-яку поверхню, включаючи воду і небесне тіло), звуження значення (*cruiser* – раніше означало будь-який корабель, що знаходиться в плаванні, а зараз крейсер); шляхом запозичення як з інших галузей науки і техніки (*pin, strut*), так і з інших мов (*bunker, to sitrafe, Blitzkrieg* – з німецької мови, *aide de camp* – з французької мови, *mechanized rifle division, inhabited point* – кальки з російської мови і т. і.) [1].

Як відомо, терміни в мові (тобто слова та словосполучення, що створюються або запозичуються для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів) виникають у результаті прагнення мови до максимально стислої і точної передачі інформації, тобто до такої точності, яка могла б виключати можливість суб'єктивного її тлумачення. Це особливо відображено у військових текстах, тому що їх насиченість термінологією вимагає від перекладача відмінного знання не тільки іноземної військової термінології, але й адекватної української військової термінології та уміння правильно нею користуватися. Звідси виникає, що однією з основних труднощів у перекладі військових текстів є переклад термінів. Слід пам'ятати, що термін, як правило, перекладається відповідним терміном іншої мови, тому такі прийоми, як синонімічні заміни, описовий переклад, використовується тільки тоді, коли в мові немає відповідного терміна для перекладу.

Ретельний аналіз військової термінології показав її неоднорідність. Поряд з однозначними термінами, що мають точні та чіткі семантичні межі, маються і багатозначні терміни, наприклад, термін “security” означає “охорона, забезпечення, бойове забезпечення; забезпеченість; безпека, засекреченість; контррозвідка”; термін “armor” – “броня; бронетанкові війська; танки”; терміни “unit” і “command” мають до десяти і більше значень [2], тому багатозначність навіть однокомпонентних термінів ускладнює їх правильний переклад, адекватність якого повністю залежить від контексту і ситуації.

З точки зору труднощів розуміння та перекладу військові терміни можна підрозділити на три групи [8]:

1. Терміни, що позначають реалії іноземної дійсності, наприклад: *field hospital польовий госпіталь, chief of staff начальник штабу, recoil brake гальмо відкату*.

Розуміння і переклад термінів цієї групи не становлять особливих труднощів. Можливі наступні випадки перекладу:

а) Як еквівалент використовується український термін, форма якого пов'язана з формою англійського терміна (так називаються інтернаціональні терміни), наприклад: *army армія, division дивізія, general генерал*.

б) Як еквівалент використовується український термін, форма якого не пов'язана з формою англійського терміна, наприклад: *rifle гвинтівка, company рота*.

в) Багатокомпонентний англійський термін, що складається з декількох слів, перекладається українським терміном, компоненти якого збігаються за формою і значенням з відповідними компонентами англійського терміна, наприклад: *antitank artillery протитанкова артилерія*.

г) Загальне значення багатокомпонентного англійського терміна повністю збігається, з аналогічним українським терміном, але окремі його компоненти

відрізняються від компонентів українського еквівалента, наприклад: *field equipment* похідне спорядження, *flame thrower* вогнемет, *mine detector* міношукач.

2. Терміни, що позначають реалії іноземної дійсності відсутні в українській дійсності, але мають загальноприйняті українські термінологічні еквіваленти, наприклад: *Air National Guard* національна гвардія ВВС, *Territorial Army* територіальна армія, *headquarters and headquarters company* штаб і штабна рота. Адекватний переклад таких термінів досягається шляхом підбору відповідних українських аналогів шляхом адекватної заміни, наприклад: *delaying resistance* маневрена оборона, *fire base* вогнева група, *classified information* секретні відомості.

Велике значення при перекладі термінів цієї групи має контекст, який дозволяє вивести загальне значення терміна зі значень його компонентів.

3. Терміни, що позначають реалії іноземної дійсності, які відсутні в українській дійсності і не маючи загальноприйнятих українських термінологічних еквівалентів, наприклад: *alert hangar* ангар вильоту по тривозі.

Переклад цих термінів становить найбільшу трудність, оскільки правильний переклад не може бути зроблений без ретельного, часом навіть етимологічного аналізу його компонентів. Зазвичай переклад цієї групи термінів досягається завдяки:

а) опису значення англійського терміну, наприклад *attack problem* тактичне завдання з ведення наступального бою, *field study* вивчення досвіду військ, *ground time* час знаходження (літака) на землі;

б) дослівного перекладу, наприклад: *general staff* спільний штаб, *first lieutenant* перший лейтенант;

в) часткової або повної транслітерації, наприклад: *master sergeant* майстер-сержант;

г) транслітерації та дослівного перекладу, наприклад: *chief master sergeant* головний майстер-сержант;

г) транскрибування, наприклад: *ensign* енсін, *captain* кептен, *commander* командер;

д) транскрибування і перекладу, наприклад: *warrant officer* уорент-офіцер.

Необхідно відзначити, що основна помилка при перекладі подібних термінів полягає в тому, що перекладачі іноді прагнуть знайти буквальну відповідність іноземному терміну до українських документах. Такий підхід є не зовсім правильним, тому, що, по-перше, стирається специфіка реалій іноземної армії, а по-друге, може виникнути помилка в зв'язку з тим, що ці терміни можуть виражати поняття, характерні тільки для цієї армії, і тому не відповідати реаліям, прийнятим в українській армії [3].

Іншого роду помилки виникають в результаті неправильного віднесення терміна до однієї з вже зазначених груп і вибору неадекватного способу перекладу. Наприклад, термін *warrant officer* передається шляхом транскрибування і перекладу. Однак при відповідному знанні функцій цього складу військовослужбовців замість вкоріненого терміну можна було б дати термінологічний еквівалент фельдфебель (для армії та ВПС) і кондуктор (для ВМС), тим більше що, наприклад, англо-німецький словник дає німецький еквівалент *Porterreeunteroffizier*, що завжди перекладається українською як фельдфебель. Звідси випливає, що для уточнення варіанту перекладу іноді корисно з'ясувати, як цей термін перекладається іншими мовами.

Іншим прикладом може служити і переклад терміну *armored cavalry*, який в нашій пресі іноді перекладається дослівно *броньована кіннота*. Такий переклад можна пояснити лише непрофесійним і невмілим підходом перекладача до вибору адекватного способу перекладу. Перекладач пішов шляхом найменшого опору, давши дослівний переклад. При доброму знанні організації сухопутних військ США можна було б відразу вибрати термін розвідувальний, який правильно відображає зміст та суть терміна *armored cavalry*. Однак *броньована кіннота* продовжує в деяких сполученнях використовуватися за традицією.

Ще однією помилкою перекладача є дослівний переклад, коли англійський термін або його компоненти аналогічні українському терміну, але мають інше значення. Наприклад, термін *general staff* слід перекладати як спільний штаб або загальна частина штабу, але не генеральний штаб, тому що поняття генеральний штаб нічого спільного не має з поняттям *general staff*. Термін *military academy* правильно перекладається як військовий коледж, а не військова академія. При перекладі слід також завжди враховувати реальне значення терміну в конкретній обстановці, в даному контексті. Наприклад, термін *battalion* означає батальйон в піхоті, але дивізіон в артилерії. Слід також враховувати можливий зсув значення терміна при використанні множини. Наприклад, *defense* означає оборону, а *defenses* – оборонні споруди; *store* – запас; склад, магазин, а *stores* – майно; вантажі; матеріальні кошти.

Таким чином, правильне розуміння і перекладу термінів залежить не тільки від доброго знання мови, але також й від знання реалій іноземної, української армії, організації, озброєння та бойової техніки, способів ведення збройної боротьби і т. і.

Отже, у ході дослідження було з'ясовано:

1. Стилистичний аспект перекладу полягає у правильному підборі лексико-граматичних засобів відповідно до загальної функціонально-комунікативної спрямованості оригіналу з урахуванням існуючих літературних норм мови, якою виконується переклад.

2. Військово-публіцистичні тексти мають стислість, чіткість і конкретність формулювань, точність і ясність викладу, що забезпечує логічну послідовність викладу, чітке відмежування однієї думки від іншої, легкість сприйняття переданої інформації.

3. Правильний переклад військових матеріалів залежить значною мірою від правильного перекладу термінів, тому що більшу частину військової лексики займають військово-технічні терміни з максимальним смисловим навантаженням.

Л і т е р а т у р а :

1. Аракин В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков. – Л. : Просвещение, 1979. – 398 с.
2. Даниленко В. П. и др. Лингвистический аспект стандартизации терминологии. – М., 1993. – 127 с.
3. Драко М. В. Чтение и перевод английской научной и технической литературы: Лексика, грамматика, фонетика, упражнения. – Мн. : ООО "Попурри", 1997. – 608 с.
4. Виноградов В. С. Введение в переводоведение: Общие и лексические вопросы. – М. : Изд-во ИОСО РАО, 2001. – 233 с.
5. Казакова Т. А. Практические основы перевода. – СПб. : Изд-во "Союз", 2001. – 186 с.
6. Комисаров В. Н. Современное переводоведение : учебное пособие. – М. : ЗТС, 2002. – 424 с.

7. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. – К. : Вид-во КДУ, 1982. – 165 с.
8. Латышев Л. К. Перевод: проблемы, теории, практики и методики преподавания. – М. : Просвещение, 1988. – 160 с.
9. Нелюбин Л. Л. Перевод боевых документов армии США. – М. : 2-е издательство, 1989. – 248 с.

Зайцева М. А. Особенности перевода терминов в текстах на военную тематику.

Статья посвящена некоторым проблемам перевода терминов в текстах на военную тематику. Военно-технические термины имеют максимальную смысловую нагрузку и составляют большую часть военной лексики, поэтому правильный перевод военных материалов в значительной степени зависит от правильного перевода терминов.

Ключевые слова: термин, военная лексика, смысловая нагрузка.

Zaitseva M. A. Peculiarities of translation of the terms in the texts on military issues.

The article is devoted to some problems of translation of the terms in the texts on military themes. Military-technical terms are crucial for military texts and form a large part of the military vocabulary, so the correct translation of military documents to a large extent depends on the correct translation of such terms.

Keywords: the term, military vocabulary, semantic load.

Іванова І. Б.

Харківська державна академія культури

ЛІНГВОКРЕАТИВНІСТЬ УКРАЇНОМОВНОЇ РЕКЛАМИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОСТМОДЕРНУ

Статтю присвячено проблемі використання естетики і художнього методу постмодерну для створення структури образу в україномовній рекламі на лінгвостилістичному рівні; надана характеристика провідним постмодерним складовим художнього образу в рекламному тексті.

Ключові слова: постмодерн, рекламний текст, рекламна комунікація, художній образ, мова реклами.

Реклама настільки важлива та впливова складова сучасного життя українця, що формує мовний та естетичний смак споживача, тому дослідження й аналіз україномовної реклами у царині лінгвістики є одним із перспективних напрямків розвитку сучасної гуманітарної парадигми в Україні. Рекламний текст – продукт рекламної комунікації – розглядається з позицій лінгвістики, літературознавства, естетики, соціології, психології тощо.

На сьогодні дослідження естетичної складової мови реклами, її постмодерних характеристик є однією з найбільш обговорюваних проблем у колі спеціалістів у сфері реклами. Адже з позицій естетики постмодерну реклама не є результатом виключно виробництва, вона – продукт буття сучасних ідеологій і мистецтв.

Соціокультурні, стилістичні та культурно-мовні аспекти створення та еволюції текстової реклами в Україні чекають на своїх дослідників, оскільки кордони простору рекламної комунікації в сучасній Україні збільшуються у геометричній прогресії, еволюціонуючи від комерційно доцільного повідомлення до синтетичного продукту науки, культури і мистецтва. І мовно-літературний бік буття рекламного повідомлення заслуговує на особливу увагу дослідників-лінгвістів.